

doi.org/10.31392/UDU-nc.series14.2023.30.15

УДК: 378.011.3-057.87:78

*Лі Хунмей*¹

Музично-виконавська діяльність як складова фахової підготовки студентів факультетів мистецтв: міждисциплінарний підхід

Досліджується проблема інтегрованої міждисциплінарної музично-виконавської підготовки студентів мистецьких спеціальностей у контексті формування готовності до творчої музично-виконавської діяльності. Посилення вимог до фахової підготовки студентів факультетів мистецтв зумовлює необхідність оновлення змісту мистецького навчання шляхом упровадження в музично-педагогічну та музично-виконавську практику інноваційних технологій на засадах міждисциплінарного підходу. Творчий характер музично-виконавської діяльності вчителя музичного мистецтва потребує фахівця широкої ерудованості з розвиненими музично-творчими вміннями, які сформовані на глибокій інтеграції музично-теоретичних знань і практичних (вокальних, інструментальних, хорових) умінь та навичок. Це зумовлює необхідність реалізації в змісті мистецької освіти інноваційного навчання, яке базується на методологічних принципах, пов'язаних з міждисциплінарністю. Упровадження міждисциплінарного підходу в зміст фахової підготовки студентів факультетів мистецтв є інноваційним ресурсом модернізації змісту вищої мистецької освіти.

Ключові слова: інтегративна музично-виконавська підготовка, міждисциплінарний підхід, фахова підготовка, студенти факультетів мистецтв, вища мистецька освіта.

Вступ. Сучасна система вищої мистецької освіти в Україні переживає період радикальних зрушень, що пов'язано з посиленням вимог до фахової підготовки студентів факультетів мистецтв для досягнення ефективних освітніх цілей. Зростаючі вимоги до фахової підготовки студентів вищих мистецьких закладів освіти зумовлюють необхідність оновлення змісту мистецького навчання шляхом впровадження в музично-педагогічну та музично-виконавську практику інноваційних технологій на засадах міждисциплінарного підходу. З цієї позиції особливого значення набуває ідея інтегрованої міждисциплінарної музично-виконавської підготовки студентів мистецьких спеціальностей, яка творчо реалізується в освітньому процесі факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Інтегративний характер музично-виконавської підготовки студентів безпосередньо пов'язаний із творчою природою музично-виконавської діяльності, яка потребує розвинених не тільки музично-виконавських, а й диригентсько-хорових, вокальних, педагогічних, музично-теоретичних умінь та навичок студентів факультетів мистецтв.

У зв'язку з цим, актуалізується проблема формування готовності студентів факультетів мистецтв до творчої музично-виконавської діяльності на засадах міждисциплінарного підходу, яка є вкрай важливою складовою фахової підготовки, оскільки підкреслює значущість художньо-творчого компоненту професійної діяльності майбутніх фахівців з музичного мистецтва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для розв'язання поставленої проблеми ми зверталися до довідкових джерел для з'ясування сутності ключових понять дослідження [1; 9; 12; 13], а також спиралися на праці українських та

¹ Лі Хунмей, аспірантка факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського УДУ імені Михайла Драгоманова

зарубіжних науковців з окресленого кола питань. Це праці щодо: інтегративності та міждисциплінарності як ознак нового стилю мислення (О. Олексюк, В. Тушева [7]; О. Олексюк, М. Ткач [6] та ін.); інтегративної концепції розвитку вищих закладів мистецької освіти на засадах між- та трансдисциплінарності (А. Козир, В. Федоришин [2]; М. Ткач [11] та ін.); необхідності впровадження концепції інтегративної мистецької освіти (Л. Масол [4], О. Олексюк [5]; О. Рудницька [10] та ін.); доцільності уведення дистанційної форми навчання із застосуванням сучасних мультимедійних технологій при викладанні музично-теоретичних, інструментальних, вокальних дисциплін у змісті вищої мистецької освіти (С. Кулікова [3]; С. Олійник [8]; Y. Shi [14], Y. Nan [15] та ін.) тощо.

Між тим, на наш погляд, окреслена проблема з огляду на її значущість в системі фахової підготовки студентів факультетів мистецтв потребує подальшого вивчення, що й спонукало нас до вибору теми статті.

Мета статті – здійснити теоретичний аналіз проблеми інтегрованої міждисциплінарної музично-виконавської підготовки студентів мистецьких спеціальностей з огляду на формування в них готовності до творчої музично-виконавської діяльності та розкрити значення міждисциплінарного підходу як інноваційного ресурсу модернізації змісту вищої мистецької освіти.

Виклад основного матеріалу. Професійна діяльність майбутнього вчителя з музичного мистецтва є творчою за своєю природою та інтегративною за своїм характером, оскільки вона органічно поєднує в собі різні види художньо-музичної діяльності: гру на музичних інструментах; сольний спів або спів з учнями в ансамблі; диригування шкільним хоровим або оркестровим колективом; викладання основ з історії та теорії музичного мистецтва; підготовку музичних творів (вокальних, хорових, інструментальних та ін.) учнів до сценічного виконання тощо. Інтегративний характер музично-виконавської діяльності вимагає від фахової підготовки студентів факультетів мистецтв пошуку інтегрованого знання, до основних ознак якого відносять системність, узагальненість, комплексність, синтезування, міждисциплінарність та ін.

Для глибшого занурення в досліджувану проблему розглянемо сутність та потрактування взаємопов'язаних понять: «інтеграція», «диференціація», «інтегративність», «міждисциплінарність» у філософських та психолого-педагогічних джерелах. Це зумовлено тим, що зазначені категорії мають неабияке значення для музично-виконавської діяльності, у процесі якої відбувається взаємовплив різних методологічних стратегій пізнання, які відкривають нові можливості для творчого засвоєння знань у процесі фахової підготовки студентів факультетів мистецтв.

У більшості довідкових джерел поняття «інтеграція» (від лат. *integration* – відновлення, поєднання) розглядають як об'єднання чого-небудь в єдине ціле; як «акт чи процес поєднання двох чи більше частин таким чином, щоб вони функціонували разом» [13, с. 675]. Результатом інтеграції стає певний ступінь інтегрованості, що розглядається як стан упорядкованого функціонування окремих частин цілого.

У філософії інтеграцію розглядають в контексті теорії систем, де система – це «сукупність визначених елементів, між якими існує закономірний зв'язок чи взаємодія» [12, с. 583]. Згідно загальної теорії систем (С. Берталанфі, С. Ешбі та ін.), систему розглядають як цілісне утворення, що може існувати та функціонувати

як єдина цілісність завдяки взаємодії (інтеграції) її окремих складових. У процесі інтеграції збільшується інтенсивність взаємозв'язків між окремими складовими її системи, зокрема, з'являються нові рівні. Відповідно до цього інтеграцію розглядають як взаємодію, взаємопроникнення, взаємовплив, відновлення єдності окремих частин системи в єдине ціле, в результаті чого утворюється нова цілісність, яка набуває нових (емерджентних) властивостей.

У психології поняття «інтеграція» розглядається як ознака автентичної особистості, яка «усвідомлює свої потреби та бере відповідальність за їхню реалізацію, узгоджує свої бажання з наявними можливостями, вибудовує своє «Я-ідеальне» узгоджено з «Я-реальним» і професійною моделлю» [9, с. 78].

У педагогічній науці поняття «інтеграція» має широке коло реалізації та, здебільшого, застосовується поряд з поняттям «диференціація», оскільки – це «взаємопов'язані процеси, якими супроводжується розвиток наукового пізнання. Диференціація наук полягає в появі кількох наук, що вивчають детальніше й глибше коло явищ, яке до цього було предметом дослідження однієї науки ... Інтеграція наук полягає у взаємопроникненні методів дослідження з одних наук в інші, у виробленні спільного для ряду наук підходу до вивчення, теоретичного опису й пояснення явищ» [1, с. 95].

Як зазначають дослідниці О. Олексюк та В. Тушева, «на різних етапах історії науки її зміни визначаються складною взаємодією процесів *диференціації* (виділення відносно автономних галузей) та *інтеграції* (об'єднання самостійних предметних галузей, виникнення «синтетичних» дисциплін, до яких належить мистецька педагогіка). ... *Інтегративність і міждисциплінарність* стають вимогами сучасної науки, наукового бачення, уможливаючи синтезування як на рівні знань, так і різних способів цілепокладальної діяльності у межах освітньо-педагогічних і мистецьких технологій» [7, с. 13].

На підтвердження цієї думки зазначимо, що інтеграція та інтегративний підхід у змісті мистецької освіти пов'язані із впровадженням моделі міждисциплінарної інтеграції знань, яка відображує поліфонічну художню картину світу. У зв'язку з цим, О. Рудницька розглядає важливість застосування принципу інтегрованого підходу до змісту мистецької освіти. Так, на теоретичному рівні інтеграція знань учнів за принципом аналогії та контрасту спрямовується на усвідомлення та художнє осмислення навколишньої дійсності, на порівняння та проведення паралелей між творами, які є близькими за тематикою й сюжетом, змістом та формою, жанром та стилем, художньою метафорою та алегорією тощо. Між тим, дослідниця наголошує на важливості доповнення теоретичного рівня інтеграції знань емпіричним рівнем, на якому відбувається інтеграція особистісно-чуттєвих вражень художнього сприймання, що пов'язано з активізацією психологічних механізмів синестезії [10, с. 10 – 13].

На думку О. Олексюк та М. Ткач, «інтеграція знань учнів здійснюється на таких рівнях, як: 1) духовно-світоглядний (через спільний тематизм); 2) естетико-мистецтвознавчий (через спільність або спорідненість мистецьких понять, універсальність естетичних категорій); 3) психолого-педагогічний (через технологію інтегрованих уроків різного типу)» [6, с. 65 – 66].

В авторській концепції Л. Масол зазначається, що «феномен інтегративної освіти, як механізм особистісної самоорганізації хаосу знань, належить до інноваційного поля розуміння і тлумачення сенсу мистецько-культурологічної

освіти. Мистецька освіта, що інтегрує різноманітні художні знання, уявлення, цінності, має допомогти учневі «організувати цей хаос у собі» [4, с. 242]. У ситуації інформаційного буму сьогодення, як міркує далі дослідниця, особливо «загострюється значення інтегративної функції освіти, актуальність якої в культурі сучасності і майбутнього з огляду на посилення візуалізації інформації буде дедалі загострюватися. Місія цієї функції специфічна: систематизація і координація художньо-естетичних знань і уявлень про різні види мистецтва, набутих як шляхом освіти, так і самоосвіти, упорядкування їхнього багатогранного художньо-естетичного досвіду, різноаспектних мистецьких вражень, формальних і неформальних художніх практик» [так само, с. 253].

Цілком погоджуючись з проаналізованими вище авторськими концепціями інтегративного знання в мистецькій освіті наголосимо, що переважання зазначених чинників у змісті вищої мистецької освіти зумовлює створення інтегруючих педагогічних концепцій, які ґрунтуються на основі методології міждисциплінарного знання. Як зазначають А. Козир та В. Федоришин, «інтегративна концепція розвитку вищого навчального закладу включає три основні аспекти: активізацію внутрішнього джерела розвитку, управління процесом освітніх нововведень, інноваційне навчання» [2, с. 44].

З цієї позиції слушною видається думка М. Ткач, що «практика організації освітнього процесу на мистецьких факультетах університетів засвідчує, що сучасний студент з метою здобуття нових знань повинен вміти самостійно інтегрувати знання з різних дисциплін як загальних, так і фахових, а також застосовувати спільні методи цих дисциплін у своїй свідомості. Йдеться про формування в студентів цілісного професійного знання, що й має забезпечити процес між- та трансдисциплінарної інтеграції як загальнонаукових, так і предметних знань у змісті вищої мистецької освіти». У зв'язку з цим, дослідниця розглядає міждисциплінарність «як системну якість постнекласичної мистецької освіти, оскільки дисциплінарно побудована університетська освіта, у тому числі й мистецька, суперечить її інноваційності» [11, с. 72].

Підвищення вимог до якості підготовки конкурентоспроможних фахівців мистецького профілю в умовах сьогодення зумовлюють необхідність реалізації в змісті мистецької освіти інноваційного навчання, що базується на нових методологічних принципах, пов'язаних з міждисциплінарністю. Адже саме міждисциплінарність в мистецтві стає відображенням глобалізованого світу, в якому тісно переплетені між собою різні форми мистецько-культурних практик та сучасних технологій створюють нові, раніше невідомі, форми виразності та взаємодії. Розкриваючи системність та динаміку навколишнього світу, міждисциплінарний підхід завдяки інтеграції різнопредметних знань (філософських, психологічних, мистецьких тощо) стає інноваційним ресурсом модернізації змісту фахової підготовки студентів факультетів мистецтв.

З урахуванням викладених теоретичних позицій можна стверджувати значущість впровадження в навчальний процес факультетів мистецтв ідеї щодо інтегрованої міждисциплінарної музично-виконавської підготовки студентів мистецьких спеціальностей. Адже, як ми вже зазначали, творчий характер музично-виконавської діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва потребує фахівця широкої ерудованості з розвиненими музично-творчими вміннями, які сформовані на глибокій інтеграції музично-теоретичних знань і практичних

(вокальних, інструментальних, хорових) навичок. Важливо, що набуття зазначених умінь та навичок відбувається під час опанування студентами основних навчальних дисциплін з музично-теоретичного циклу («Історія музики», «Сольфеджіо», «Гармонія» та ін.) та циклу дисциплін в контексті обраної спеціалізації: «Основний музичний інструмент», «Диригування» (хорове або оркестрове), «Вокал» та ін.

При цьому варто підкреслити, що традиційний підхід до викладання зазначених дисциплін суперечить творчо-інноваційному характеру музично-виконавської діяльності. Це потребує інтеграції традиційних методик мистецького навчання з новітніми технологічними рішеннями на засадах міждисциплінарного підходу.

Як відомо з наукових джерел поняття «підхід» потрактовується як точка зору, з позиції якої розглядається об'єкт дослідження; як принцип або сукупність принципів, що визначають мету та зміст певної діяльності; як спосіб пізнання та перетворення дійсності тощо [4, с. 238]

Міждисциплінарний підхід слід розуміти як такий спосіб поєднання між різними науками, за якого ефективність процесу пізнання досягається лише при взаємодії окремих наук. Міждисциплінарний підхід у змісті вищої мистецької освіти означає не лише інтеграцію окремих дисциплін, але й синтезування різних наукових, технологічних та мистецьких підходів. Цей синтез створює потужний потенціал для підвищення якості мистецького навчання студентів для майбутньої музично-виконавської діяльності, оскільки саме міждисциплінарний підхід акцентує на глибокому розумінні музичного явища в контексті різних наукових та мистецьких дисциплін.

Розглянемо на прикладах ефективність реалізації міждисциплінарного підходу в змісті фахової підготовки студентів факультетів мистецтв у контексті формування їхньої готовності до творчої музично-виконавської діяльності. Відомо, що традиційно процес підготовки музикантів-виконавців відбувається на заняттях з фахових дисциплін «Основний музичний інструмент» (фортепіано, скрипка, гітара, саксофон тощо), «Вокал», «Хорове диригування» та ін. До початку епідемії *Covid-19*, а особливо до уведення воєнного стану в Україні з лютого 2022 року, заняття з зазначених дисциплін відбувалися офлайн, тобто при безпосередній взаємодії викладача і студента. Виклики (епідемічні, воєнні), що постали перед Україною та світом, вимагали радикальних змін як в методології, так і в методиці навчання.

Уведення дистанційної форми мистецького навчання стало не тільки технологічною адаптацією до цих нових умов, а й без сумніву – педагогічною інновацією. За цих обставин навчальний контент став щільно пов'язаним із застосуванням мультимедійних технологій, що підтверджує міждисциплінарний синтез технологічних і мистецьких підходів до навчання як стратегічно значущий інструмент щодо забезпечення неперервності мистецького навчання [3; 14].

Уведення зазначених освітніх інновацій торкнулося також і викладання дисциплін музично-теоретичного циклу («Сольфеджіо», «Гармонія», «Історія музики» та ін.), так як традиційний підхід до вивчення зазначених теоретичних дисциплін без інтеграції цифрових ресурсів не може забезпечити достатнього рівня миттєвого зворотного зв'язку для студентів. Так, зарубіжний дослідник Y. Nap наголошує на необхідності цифрової трансформації в музичній освіті, зокрема, при викладанні сольфеджіо, оскільки уведення цифрового музичного інструментарію

створить інтерактивне середовище для студентів, що дозволить персоналізувати навчальний процес, адаптувати його до індивідуальних потреб кожного студента, а також забезпечить доступ до великої кількості ресурсів та матеріалів для самостійної роботи [15].

Українська дослідниця С. Олійник також наголошує на змінах у викладанні сольфеджіо, – з суто практичної дисципліни до вивчення психологічної сутності музичного слуху, що включає аналіз психологічних установок, які безпосередньо впливають на формування музичної особистості [8].

При викладанні музично-історичних дисциплін дуже важливо забезпечити міждисциплінарну інтеграцію музикознавчих досліджень з філософськими, культурологічними аспектами вивчення музики для глибшого розуміння музичного феномену шляхом уведення міждисциплінарних курсів, наприклад «Філософія музики», а також взаємодію з іншими сферами, такими як психологія, антропологія, медицина для дослідження потенціалу музики у психокорекції та психотерапії («Арт-терапія», «Психологія музичної діяльності» та ін.).

З урахуванням викладеного зазначимо, що інтегративний характер музично-виконавської й музично-теоретичної підготовки студентів факультетів мистецтв позитивно впливає на формування готовності майбутнього вчителя до творчої музично-виконавської діяльності. Адже на уроках музичного мистецтва вчитель виступає в різних ролях: як виконавець-інструменталіст, соліст-вокаліст, музичний теоретик-дослідник, концертмейстер, хормейстер, диригент тощо. При цьому творчий характер музично-виконавської діяльності проявляється у різних аспектах, зокрема, як зазначає О. Олексюк, «у своєрідності здійснюваних ним інтерпретацій виконуваних інструментальних і вокальних творів; в умінні продемонструвати учням один і той же музичний твір у різних інтерпретаціях як приклад множинності співіснування різних підходів до його художнього прочитання; у здатності пробудити своїм творчим показом бажання у дітей здійснювати спроби створення власних варіантів інтерпретацій» та ін. [5, с. 190].

Такий вид діяльності потребує високого рівня розвиненості художньо-творчих та музично-виконавських можливостей особистості вчителя музичного мистецтва, який й покликана забезпечувати інтегративна за своєю суттю музично-виконавська підготовка студентів мистецьких спеціальностей на засадах міждисциплінарного підходу.

Висновки. Проведений теоретичний аналіз окресленої проблеми засвідчив, що на сучасному етапі розвитку наукового знання все більше актуалізуються інтегративні тенденції, які пов'язані з синтезом традиційних методологічних підходів з новітніми технологічними рішеннями. Цей синтез створює підґрунтя для впровадження у зміст фахової підготовки студентів факультетів мистецтв міждисциплінарного підходу, який спрямований на поглиблене розуміння феноменів музичного мистецтва в контексті різних наукових та мистецьких дисциплін.

Виявлення творчої сутності музично-виконавської діяльності, яка є інтегративною за своєю природою, засвідчило ефективність реалізації інтегрованої міждисциплінарної музично-виконавської підготовки студентів факультетів мистецтв у змісті вищої мистецької освіти. Адже інтеграція дисциплін в мистецькій освіті не лише підвищує якість мистецького навчання, але й готує студентів до

викликів сучасного світу, в якому мистецтво стає все більш комплексним, технологічним та взаємодійним.

Зазначимо, що окреслені в статті теоретичні положення потребують подальшого практичного впровадження у фахову підготовку студентів факультетів мистецтв, що й буде розглянуто в наших подальших працях.

Література:

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
2. Козир А., Федоришин В. Інтегративний підхід до викладання мистецьких дисциплін. *Трансдисциплінарний вимір підготовки фахівців мистецького профілю* : колективна монографія. Ч. 1 / Т. Бондар та ін.; за заг. ред. А. Козир. Київ : Вид-во «Світ знань», 2023. С. 21 – 46.
3. Кулікова С. В. Дистанційна форма навчання в класі основного музичного інструменту (фортепіано). *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, 2022. № 204. С. 158-161.
4. Масол Л. М. Загальна мистецька освіта : теорія і практика : монографія. Київ : Промінь, 2006. 432 с.
5. Олексюк О. М. Музична педагогіка : навч. посіб. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. 248 с.
6. Олексюк О. М., Ткач М. М. Музично-педагогічний процес у вищій школі: наук.-метод посіб. Київ : Знання України, 2009. 123 с.
7. Олексюк О. М., Тушева В. В. Методологія наукових досліджень у галузі мистецтвознавства та музичної педагогіки : навч. посіб. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 176 с.
8. Олійник, С. В. 2020. До проблеми оптимізації викладання сольфеджіо: аспект історичної генези. Музикотерапія та арт-терапія у просторі сучасної мистецької освіти: інноваційні технології: Зб. матеріалів I Всеукраїнської наук.-практ. конференції (22-28). Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова.
9. Приходько Ю. О., Юрченко В. І. Психологічний словник-довідник : навч. посіб. Київ : Каравела, 2012. 328 с.
10. Рудницька О. П. Світоглядна функція мистецтв. Мистецтво та освіта. 2001. № 3. С. 10-13.
11. Ткач М. Вища мистецька освіта у постнекласичному дискурсі : між- та трансдисциплінарний вимір. *Трансдисциплінарний вимір підготовки фахівців мистецького профілю* : колективна монографія. Ч. 1 / Т. Бондар та ін.; за заг. ред. А. Козир. Київ : Вид-во «Світ знань», 2023. С. 47 – 78.
12. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук та ін. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
13. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / Sixth Edition; ed. by Sally Wehmeier. Oxford: University Press, 2000. 1540 p.
14. Shi, Y. The use of mobile internet platforms and applications in vocal training: Synergy of technological and pedagogical solutions. *Interactive learning environments*, 2023. 31(6), 3780-3791.
15. Nan, Y. Computer-based Music Solfege Teaching Resource Database System under Big Data. *International Journal of Educational Innovation and Science*, 2023. 4(1), 118-127.

LI HONGMEI.

Music and performing activities as a component of the professional training of the students at faculties of arts: an interdisciplinary approach.

The article examines the problem of integrated interdisciplinary music-performance training of students of art majors in the context of forming their readiness for creative music-performance activity. It has been found that the strengthening of requirements for the professional training of students of art faculties necessitates updating the content of art education by introducing innovative technologies into music-pedagogical and music-performance practice on the basis of an interdisciplinary approach.

It was found that the creative nature of the music-performance activity of a music teacher requires a specialist of broad erudition with developed musical-creative skills, which are formed on the deep integration of musical-theoretical knowledge and practical (vocal, instrumental, choral) skills and abilities. This necessitates the implementation of innovative learning in the content of art education, which is based

on methodological principles related to interdisciplinarity. It has been proven that the introduction of an interdisciplinary approach to the content of the professional training of students of art faculties is an innovative resource for the modernization of the content of higher art education.

Keywords: integrative musical and performing training, interdisciplinary approach, professional training, students of art faculties, higher art education.

References:

1. Honcharenko S. Ukrainian Pedagogical Dictionary. Kyiv: Lybid, 1997. 376 p.
2. Kozyr A., Fedoryshyn V. Integrative approach to teaching artistic disciplines. The transdisciplinary dimension of the training of art professionals: a collective monograph. Part 1 / T. Bondar and others; in general ed. A. Kozyr. Kyiv: "World of Knowledge" Publishing House, 2023. P. 21-46.
3. Kulikova S. V. Distance learning in the class of the main musical instrument (piano). Proceedings. Series: Pedagogical sciences, 2022. No. 204. P. 158-161.
4. Masol L. M. General art education: theory and practice: monograph. Kyiv: Promin, 2006. 432 p.
5. Oleksiuk O. M. Musical pedagogy: teaching manual, Kyiv: Borys Grinchenko Kyiv University, 2013. 248 p.
6. Oleksiuk O. M., Tkach M. M. Music-pedagogical process in higher education: science-method manual. Kyiv: Knowledge of Ukraine, 2009. 123 p.
7. Oleksiuk O. M., Tusheva V. V. Methodology of scientific research in the field of art history and music pedagogy: teaching manual, Kyiv: Borys Grinchenko Kyiv University, 2020. 176 p.
8. Oliynyk, S. V. 2020. To the problem of optimization of teaching solfeggio: the aspect of historical genesis. Music therapy and art therapy in the space of modern art education: innovative technologies: Collection. materials I All-Ukrainian science and practice conference (22-28). Kyiv: NPU named after M. P. Dragomanov.
9. Prykhodko Y. O., Yurchenko V. I. Psychological dictionary-reference: academic. manual Kyiv: Caravela, 2012. 328 p.
10. Rudnytska O.P. World-viewing function of arts. Art and education. 2001. No. 3. P. 10-13.
11. Tkach M. Higher art education in the post-non-classical discourse: inter- and transdisciplinary dimension. The transdisciplinary dimension of the training of art professionals: a collective monograph. Part 1 / T. Bondar and others; in general ed. A. Kozyr. Kyiv: "World of Knowledge" Publishing House, 2023. P. 47-78.
12. Philosophical encyclopaedic dictionary / V. I. Shinkaruk et al. Kyiv: Abrys, 2002. 742 p.
13. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / Sixth Edition; ed. by Sally Wehmeier. Oxford: University Press, 2000. 1540 p.
14. Shi, Y. The use of mobile internet platforms and applications in vocal training: Synergy of technological and pedagogical solutions. Interactive learning environments, 2023. 31(6), 3780-3791.
15. Nan, Y. Computer-based Music Solfeggio Teaching Resource Database System under Big Data. International Journal of Educational Innovation and Science, 2023. 4(1), 118-127.